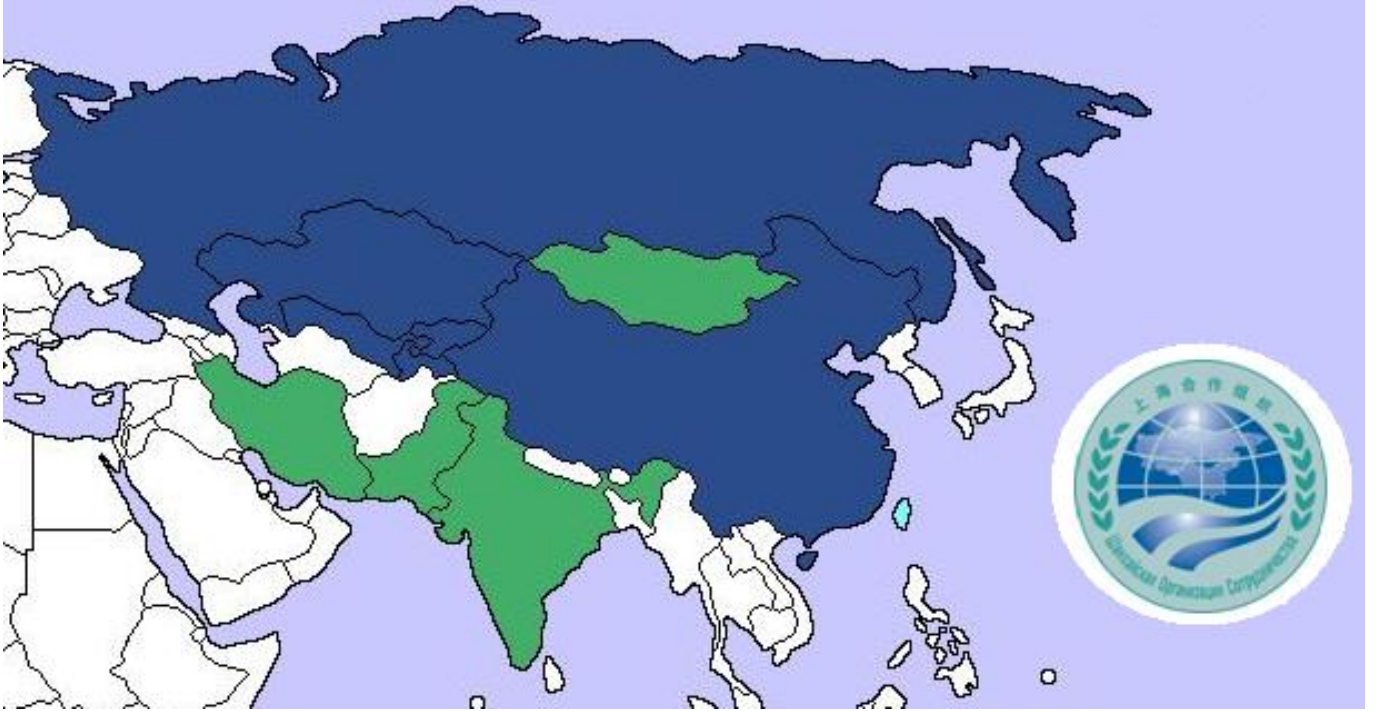

Şanghay İşbirliği Örgütü

İçeriği Yazan: [Ozan ÖRMECİ](#) [1] Zaman: Paz, 09/01/2011 - 18:06

Yazar: Ozan ÖRMECİ

İsmi örgütün ilk toplantısını yaptığı Çin'in en büyük kenti Şanghay'dan alan Şanghay İşbirliği Örgütü ya da Şanghay Altılısı, 1996 yılında kurulmuş bir uluslararası kuruluştur. Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımıyla 1996 yılında Şanghay Beşlisi adıyla kurulan örgüt, 2001 yılında Özbekistan'ın katılımıyla Şanghay Altılısı adını almıştır. Hindistan, İran, Moğolistan ve Pakistan da Şanghay İşbirliği Örgütü'nde gözlemci statüsündedirler. Bu yazıda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kuruluşunu, örgüt yapısını, etkinliklerini ve örgütün gelecekte oynayacağı rolle ilgili tartışmaları kısaca özetleyeceğim.

Şanghay İşbirliği Örgütü; Çin Halk Cumhuriyeti liderliğinde oluşan ve daha çok Çin-Rusya dengesi altında gelişen bir örgüt özelliği göstermektedir. Örgütün kuruluşu daha çok Çin-Rusya arasındaki SSCB sonrasındaki sınır sorunlarını çözmek amacıyla olsa da, örgüt zaman içerisinde üyeleri arasında derinlemesine askeri, ekonomik ve kültürel bağların olduğu ABD ve Batı bloğunun karşısındaki ikinci blok güç olarak dikkat çekmiş ve bu yönüyle geçmişteki Varşova Paktı'na ve COMECON'a benzetilmiştir. Örgütün kuruluşunda etkili olan temel unsur sınır sorunları olarak belirtilse de, birçok gözlemciye göre (Huang: 2006, 16) örgütün kurulması Çin'in ekonomik dış açılımı, artan enerji bağımlılığı ve yeni küresel güç olma hedefli dış politikasının bir sonucudur. Rusya-Çin sınırının silahsızlandırılması ve sınır meselelerinin çözülmesiyle (Huang: 2006, 16-17) işe başlayan ŞİÖ, yakın bir gelecekte dünyanın en büyük ekonomik gücü olacak Çin ve dünyanın en önemli enerji sağlayıcı ülkelerinden olan Rusya sayesinde emin adımlarla büyümektedir. Erkin Ekrem'e göre BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisi, yani Çin ve Rusya'nın yer aldığı, dünyada stratejik nükleer silaha sahip olan ülkelerin (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, Kuzey Kore, İran) bir kısmının yer aldığı, dünyanın en büyük ordusuna sahip bu örgüt Çin'in dünya liderliğine soyunma girişimidir. Nuraniye Hidayet Ekrem'in verdiği bilgilere göre; örgüte üye ülkeler 300 milyon metrekare toprağı kapsamakta ve Avrasya kıtasının 3/5'ine denk gelmektedir. 1.455 milyar nüfusa sahip olan bu örgüt dünya nüfusunun 1/4'ini teşkil etmektedir. 2004'te Moğolistan ve 2005'te Hindistan, Pakistan ve İran'ın da örgüte gözlemci üye ülke olarak iştirak etmesiyle ŞİÖ artık Avrasya'nın en büyük ekonomik ve güvenlikle ilgili bölgesel teşkilatı haline dönüşmüştür.

Haziran 2001'de üye devletler Saint Petersburg Zirvesi'nde örgütün amaç, prensip, yapı ve işleyişini belirleyen ŞİÖ Beyannamesini imzalamıştır. Ayrıca zirvede bir anti-terör ajansının kurulmasını öngören bir anlaşma daha imzalanmıştır. Bu beyannameye göre ŞİÖ'nün temel amaçları üye ülkeler arasındaki güven ve dostluğu ilerletmek, bu paralelde üye ülkeler arasındaki ekonomik, kültürel, siyasal ve askeri bağları güçlendirmektir (Lukin, 33). 2003 Pekin Zirvesi'nden başlayarak örgüt üyeleri arasındaki askeri ve ekonomik bağları güçlendirmek için somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda 2003'te ekonomik antlaşmalar imzalanmış, 2004'te örgütte ilk kez bütçe

hazırlanmış, 2005'te yapılan çağrı ile Özbekistan'daki Amerikan askeri varlığına tepki gösterilmiş ve bu gücün bölgeden uzaklaştırılması sağlanmış, 2007'de ise altı üye ülkenin orduları Ural dağlarında "Barış Misyonu 2007" adlı bir askeri tatbikat düzenlemişlerdir. Dünya petrol üretim ve kullanım pazarının yarısından fazlasını elinde bulunduran ve Hindistan, İran, Moğolistan ve Pakistan'ın gözlemci olarak bulunduğu örgüt, ABD'ye karşı etkili bir kutup oluşturmayı amaçlamaktadır. Başlarda açıkça söylenmeyen bu amaç dönemin Rusya Devlet Başkanı ve şimdiki Başbakanı Vladimir Putin'in örgütün Ağustos 2007 Bişkek Zirvesi'ndeki "tek kutuplu dünya kabul edilemez" açıklamasıyla dünyaya da bir anlamda duyurulmuştur.

ŞİÖ ulus-devlet temelinde eşit üyelerin yer aldığı uluslarüstü değil, uluslararası bir örgüttür. ŞİÖ yedi önemli alt konseyden oluşmaktadır. Bunların bir bölümü senelik toplantılarda bir araya gelirken, bir bölümü daimi yapıdadır.

- A. Devlet Başkanları Konseyi;** her sene bir defa düzenli olarak bir üye ülkede toplanan ve devlet başkanlarının katıldığı en üst düzeydeki karar mekanizmasıdır. Diğer konseylerin önceden istişare ettikleri önemli meseleler burada karara bağlanmaktadır.
- B. Hükümet Başkanları Konseyi;** her sene bir defa toplanan ve bütçenin onaylanması ve ekonomik antlaşmalar yapılması gibi temel sorumlulukları olan ikinci en önemli alt mekanizmadır.
- C. Dış İşleri Bakanları Konseyi;** Devlet Başkanları Konseyi'nden bir ay önce toplanan ve bu konseyin gündemini belirleyen, uluslararası meselelerin yoğunlukta görüşüldüğü örgütün en işlevsel organlarından birisidir.
- D. Temsilcilikler Konseyi;** üye ülkelerin işbirliği yaptıkları alanlarda temsilcilerin katıldığı (savunma bakanları, polis teşkilatları, adalet bakanları vs.) kapsamlı görüşme ve antlaşmaların altyapısının oluşturulduğu önemli bir organdır.
- E. Ulusal Koordinatörler Konseyi;** yılda en az üç kez toplanan ve ŞİÖ üyesi ülkelerin ulusal koordinatörlerinin katıldığı bir anlamda tüm diğer

organları yönlendiren organdır.

F. Sekretarya; Pekin'de bulunan ve örgütün tüm işlerinin belgelendiği, takip edildiği, sonraki aktiviteler için belgelerin hazırlandığı daimi ve önemli bir organdır. İlk genel sekreter Çinli Zhang Deguang'dır.

G. Bölgesel Anti-terör Ajansı: Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te yer alan anti-terör şubesidir. Daimi nitelikte olup, ilk sekreteri Özbek Casymov'dur.

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün etkinlikleri 3 boyutta incelemek mümkündür. Zira AB aksine uluslarüstü değil, uluslararası bir yapıda kurulmuş olan ŞİÖ politik bütünleşme ve derinleşmeyle fazla ilgilenmemektedir.

A. Güvenlik boyutu: Bölgesel anti-terör Ajansı sayesinde ŞİÖ anti-terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele konularında bölgesel işbirliğini üst düzeye çıkarmıştır. En büyüğü 2007'de olmak üzere 3 ortak askeri tatbikat düzenleyen ŞİÖ, yine de henüz NATO gibi bir askeri birliktelik görüntüsü vermekten çok uzaktır ve bu amacı gütmeyi izlenimini vermektedir.

B. Ekonomik boyut: Örgütün en faal ve önemli etkinlikleri ekonomi alanındadır. ŞİÖ'ne üye devletler 2003 yılında ekonomik işbirliğini genişletme amacıyla bir çerçeve anlaşması imzalamıştır. Aynı toplantıda Çin Halk Cumhuriyeti başbakanı Wen Jiabao örgüt üyesi ülkeler arasında uzun vadede bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmasının hedeflenmesini önermiştir. Ardından bir yıl sonra 23 Eylül 2004'te 100 maddelik bir plan imzalanmıştır. 5 Ekim 2005, ŞİÖ Moskova zirvesinde, ŞİÖ'nün ortak enerji projelerine öncelik tanıyacağı açıklanmış, özellikle de petrol ve gaz sektörüyle ve su kaynaklarının ortak kullanımı üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Ortak projelerin finansmanı için bir ŞİÖ İnterbank'ının kurulması kabul edilmiştir. ŞİÖ İnterbank kurumunun ilk toplantısı Şubat 2006'da Pekin'de yapılmıştır. 30 Kasım 2006'da, Almata'da düzenlenen ŞİÖ konferansında Rus Dışişleri Bakanı ŞİÖ'nün bir "enerji kulübü" kurulması konusunda planlar yaptığını belirtmiştir.

C. Kültürel boyut: Kültürel işbirliği de ŞİÖ çerçevesine dahil edilmiştir. 12 Nisan 2002'de Pekin'de ŞİÖ Kültür Bakanları buluşması düzenlenmiş, sürekli kültürel işbirliği konusunda ortak bildiri imzalanmıştır. İlk defa 2005 Astana zirvesi sırasında ŞİÖ adına bir sanat festivali ve bir de sergi düzenlenmiştir. Kazakistan aynı zamanda 2008 yılında bir halk dansları festivali düzenlenmesini önermiştir.

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün geleceği konusunda farklı fikirler bulunmaktadır. Bu bölümde ŞİÖ'nün geleceğiyle ilgili bazı tartışmalara değinilecektir. Erkin Ekrem'in de üzerinde durduğu temel mesele ŞİÖ üyesi ülkelerin ilerleyen yıllarda NATO'nun doğuya doğru genişlemesine tepki olarak daha sıkı işbirliği içine girmesine neden olacağı şeklindedir. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Peter Romdan da, Çin ve Rusya'nın Orta Asya'daki askeri işbirliği ilişkileri arttıkça ABD'nin Asya NATO'sunun oluşmasına sebep olacağını ifade etmiştir. ŞİÖ'nün Varşova Pakti'na benzetilmesi doğal olarak Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu sistemi hatırlatmaktadır. Ancak geçmişte iki kutuplu sistemin temelinde kapitalizm-komünizm eksenindeki ideoloji çatışması yatmaktaydı. Oysa bugün o dönemin lideri olan Rusya, Batı dünyasının siyasal ve toplumsal değerleri demokrasi ve insan haklarına saygılıdır. Ancak ŞİÖ'ne resmi üye ülkeler demokratikleşme ve insan hakları konularında kötü sicilleri nedeniyle zaman zaman Batı devletleri ve insan hakları kuruluşları tarafından kıyasıya eleştirilmektedir. Şanghay İşbirliği Örgütü, Çin'in inisiyatifi ile kurulmuştur ve Çin'in sınır güvenliği, bölgesel güvenliği ve ekonomik çıkarlarını amaçlamıştır. Yani üye ve gözlemci ülkelerin siyasal, ekonomi ve güvenlik çıkarları olduğu gibi, Çin'in de Şanghay İşbirliği Örgütü platformunda Orta Asya ve Rusya'nın enerji kaynaklarını kontrol etmek ve burayı kendi ucuz mallarının pazarı ve iş gücü üssü haline getirmek gibi hedefleri vardır. Ancak Nuraniye Hidayet Ekrem'in belirttiği bu husus, Rusya'nın Batı dünyasına (ABD) yakınlaşması durumunda Çin-Rusya rekabetini alevlendirebilir ve örgütü işlevsiz kılabilir. Örgütün Çin merkezli yapısı orta ve uzun vadede diğer üye ülkeleri rahatsız edebilir. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun son NATO zirvesinde Batı'ya yakın durması ve füze kalkanı projesine destek vermesi dikkat çekicidir. Hindistan, İran, Pakistan gibi gözlemci üyelerin örgüte tam üye olması durumunda örgüt bir anda genişlemesine ve güçlenmesine rağmen tartışmaların merkezi haline de gelebilir (özellikle Batı dünyası-İran çekişmesi nedeniyle). Batı ile sık sık sorunlar yaşayan Batılı Türkiye'nin tutumu da örgütün geleceği açısından önemli olacaktır. Washington, başlangıçta Şanghay İşbirliği Örgütü'nü hafife almıştır. 11 Eylül olayı sonrası ABD ve NATO güçlerinin Rusya ve bazı bölge ülkelerinin desteğini alarak Orta Asya'ya girmesiyle örgütün tamamen yıkılacağı da ileri sürülmüştür. Ancak AB ile NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve ABD'nin Avrasya'ya yönelmesi gibi konjonktürel değişimler, Orta Asya ülkelerinin Batı'nın bölgede sürdürmeye çalıştığı "renkli devrim"lere karşı tepkileri, Rusya'nın enerji fiyatlarının artmasıyla yeniden güç toplaması ve en önemlisi Çin'in bir ekonomik ve askerî güç olarak yükselmesi ABD'nin bölgedeki etkisini belli ölçüde kırmıştır. ABD'nin Orta Asya politikasının gelecekte nasıl bir yolu takip edeceği ise henüz net olarak bilinmemektedir.

Sonuç olarak Şanghay İşbirliği Örgütü'nün geleceği konusunda kesin yargılara varmak için henüz erkendir. Batı'nın demokratikleştirme politikasının (renkli devrimler) Avrasya'da ters tepki yarattığı ve bölge ülkelerini Rusya ile Çin'e yakınlaştırdığı, böyle bir ortamda da Çin'in ekonomik gücüne paralel olarak ŞİÖ'nün de güçlenmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Heritage Foundation kuruluşunun kıdemli araştırmacısı Ariel Cohen, Şanghay

İşbirliği Örgütü'nün ilk kurulduğunda Washington yetkililerinin bunu önemsemediklerini ve endişe etmenin bir nedeni olmadığı kanaatinde olduklarını, ancak şu andaki gelişmelerin onların bu görüşünün yanlış olduğunu gösterdiğini belirtmektedir.

KAYNAKÇA

- Erkin Kerem, "Şanghay İşbirliği Örgütü Üzerinde Çin-ABD Sorunları", <http://www.turksam.org.tr/a946.html> [2]
- Nuraniye Hidayet Ekrem, "Orta Asya'da Güç Dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü Başbakanlar Toplantısı Sonrası", <http://www.turksam.org.tr/a614.html> [3]
- "Her şey Soğuk Savaş'taki Gibi", *Radikal*, 18.08.2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=230242&tarih=18/08/2007> [4]
- Vikipedi, "Şanghay İşbirliği Örgütü"
- "Shanghai Cooperation Organization", Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/sco/t57970.htm> [5]
- Chin-Hao Huang, "China and the Shanghai Cooperation Organization: Post-Summit Analysis and Implication for the United States", *China and Eurasia Quarterly*, Volume 4, No.3, 2006, pp.15-21, http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/August_2006/Huang.pdf [6]
- Ariel Cohen, "The Dragon Looks West: China and the Shanghai Cooperation Organization", <http://www.heritage.org/Research/AsiaandthePacific/hl961.cfm> [7]
- Aleksandr Lukin, "Shanghai Cooperation Organization: Problems and Prospects", *Moscow State Institute*, pp. 31-40, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19676772> [8]

Ozan Örmeci
iletisim@PolitikaDergisi.com [9]

Yorumlar

- [Dış Siyasa](#) [10]
- [Güncel](#) [11]

Kaynak URL (21/05/2024 - 19:28 tarihinde yazdırıldı):

<https://www.politikadergisi.com/konuk-yazar/sanghay-isbirligi-orgutu>

Bağlantılar:

- [1] <https://www.politikadergisi.com/pd-uye/ozan-ormeci>
- [2] <http://www.turksam.org/tr/a946.html>
- [3] <http://www.turksam.org/tr/a614.html>
- [4] <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=230242& tarih=18/08/2007>
- [5] <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/sco/t57970.htm>
- [6] http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/August_2006/Huang.pdf
- [7] <http://www.heritage.org/Research/AsiaandthePacific/hl961.cfm>
- [8] <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19676772>
- [9] <mailto:ozan.ormeci@PolitikaDergisi.com>
- [10] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>
- [11] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/guncel>

